



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD

Kjeld Galster:

Herman Jacobsen, en ung herrnhuter, H. C. Andersens ven

M. Refslund Poulsen:

Tanker på Bovlund Bjerg

Frode Sørensen:

Bronzeøkse fra Blaakrog

Jes Christensen:

Om blodgangen i Nordslesvig

Jens Lampe:

Englænderne i Augustenborg

Historisk samfunds store egnsvandring

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Lærer Chr. Stenz adresse er: Sandved 5, Åbenrå



Sognevandring

I.

Under mottoet »Kend dit sogn« arrangerede Historisk Samfunds tillidsmænd i Varnæs og Bovrup, pastor Urban Schrøder og kontrolassistent Jens Chr. Laursen sidste sommer en sognevandring til Varnæs Vig. Dette arrangement fik så god tilslutning, at man vovede at indbyde til en lignende »historisk spadseretur« i år igen; og turen gik denne gang til landsbyen Blaakrog ved skellet mellem Varnæs og Ullerup sogne. Om aftenen den 3. juli samledes de ca. 125 deltagere i Hesselgaard i Blaakrog, hvor pastor Schrøder holdt et foredrag om stedets historie, dets oldtidsminder, stednavne og middelalderbebyggelse, om landsbyens tilblivelse med udskiftningen 1710 og om livet i de fem gårde. Derpå ledte kontrolassistent Laursen spadsereturen over sogneskellet til Hans Clausens gård på Blans Mark, videre over markerne ned til Als Sund og langs Blaabækkens udløb tilbage til Blaakrog, hvor der holdtes stort kaffebord i Krygers Kro. Ved dette fremviste kustode Behrends fra Aabenraa Museum den fine bronzeøkse, som i vinter blev fundet i Blaakrog. Og bagefter sluttede museumsinspektør Slettebo, Sønderborg, den interessante aften med at holde et lysbilledforedrag om »den danske malerkunsts fader« C. V. Eckersberg, som er født i Blaakrog. Den uventet store tilslutning viste, at folk gerne vil høre om hjemstavns historie. Og aftenens program gav en prøve på, at blot man lytter og søger længe nok, har hver plet i et sønderjysk sogn meget interessant at fortælle.

II.

Brede Sogns Ungdomsforenings hjemstavnsvandring med provst Holdt, Brede, havde samlet 50 deltagere, som interesseret lyttede til provstens historiske forklaring om, hvorledes der før i tiden har set ud omkring vadestedet over Brede Å. Turen startede ved Svanstrup Plantage, der ligger i en lille sækning, som ikke er udgravet, men har været nedkørsel til vadestedet. Ligeledes forklarede provsten, hvor de gamle veje havde gået og kom derefter ind på alle de mange navne, der ender på borg, som findes her i sognet. Turen fortsatte så til Brede Kirke, hvor provsten fortalte kirkens historie. Kirken er bygget i det tolvte århundrede og derefter ombygget et par gange. Derefter fortalte provst Holdt om inventaret, hvor døbefonten er det ældste inventar, kirken har. Derefter samledes man i forsamlingshuset til kaffebord. Her fortalte provst Holdt om den gamle bydel, Brede by. Formanden for ungdomsforeningen, Andreas Bock, takkede provst Holdt for den udmærkede historiske vandring og håbede, at der kunne fortsættes med disse vandringer i vor hjemstavn.

Herman Jacobsen

— en ung herrnhuter, H. C. Andersens ven

Af Kjeld Galster

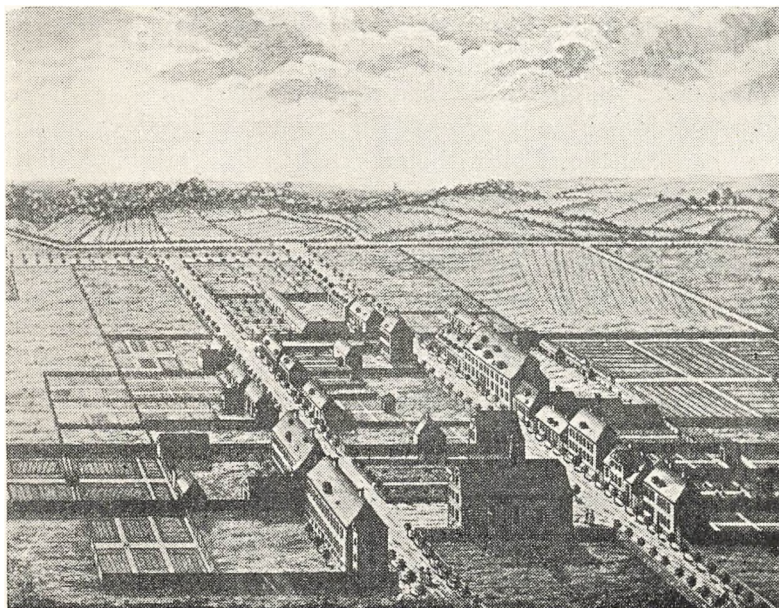
Dette er historien om en ung herrnhuter, tysk opdraget, der *ville* være dansk.

Hans fader, *Andreas Jacobsen*, er født 1801 i Skjern, hvor hans forældre, Jens Jacobsen og hustru Anna Maria født Nygaard, var Brødremenighedens diaspora-arbejdere. Da han var 8 år gammel, blev han for videre opdragelse og uddannelse sendt til drengeskolen i Christiansfeld. 14 år gammel kom han i snedkerlære. 21 år gammel fik han ansættelse som lærer ved drengeskolen i Kleinwelka, hvor han forblev i 9 år. 1831 blev han opfordret til at være forstander på brødrehuset i Königsfeld i Schwarzwald; samme år blev han ordineret. 1836 blev han i Neuwied viet til Johanne Elisabeth Schamer, datter af forvalteren på Tyrstrupgaard ved Christiansfeld.

1838 fik de her, i Königsfeld, en søn, *Herman*.

1841 blev Andreas Jacobsen forstander for menigheden i Kleinwelka, hvor han før havde været lærer, og 1849 blev han kaldet til forstander i Christiansfeld (en stilling han bestred til sin død 1870)*.

* Meddelt os af pastor Jens Hansen, Christiansfeld.



Det gamle Christiansfeld.

1857 blev Herman, 19 år gammel, af forældrene sendt til Brødre­menig­hedens teologiske seminar i den lille by Gnadenfeld i Øvreschlesien, hvor han blev to år.

I sommerferien 1858, hvor han var hjemme i Christiansfeld, lykkedes det ham at komme til København.

Her opsøgte han 1. september H. C. Andersen og havde med ham en kort samtale i Hotel Prins Carl. Han følte det som et guddommeligt kald, at han skulle opgive sin teologiske fremtid i Brødre­menig­hedens tjeneste for at blive dansk digter, og han sendte derfor Andersen forskellige værker til be­dømmelse: en tragedie: »Harald Strangesøn«, et eventyr: »Hjalmars liv og lidelser«, forskellige digte; hertil kom senere prosaarbejder og store vers­fortællinger etc.*

Underligt er det at se, at han, der havde levet så fjern fra Danmark, legemligt og åndeligt, er blevet en så ivrig dansker: det lykkedes ham at få indført rødt og hvidt som det nystiftede Burschenschafts farver i Gnadenfeld; til dets første commerz skrev han en vise på mel.: Vift stolt på Codans bølge, og hver aften vinteren igennem, fortæller han – vist noget overdrevet – holdt han oplæsninger i dansk litteratur for sine medstuderende; han over­satte fra bladet Heibergs vaudeviller, Andersens romaner og eventyr, Inge­manns romaner (som læstes flere gange!), Oehlschlägers hovedværker og hele Adam Homo!

Ikke underligt, at lærerne mente om ham, at han var »ein viel zu rabiater Däne.«

Andersen kunne nu slet ikke finde talent i det tilsendte og meddelte det til den unge digter så skånsomt som muligt.

Jacobsen tabte dog ikke modet, han troede på sine evner.

August 1859 forlod han Gnadenfeld for i august at tiltræde en stilling som lærer ved herrnhuterkostskolen i Fulneck ved Leads, Yorkshire, i England. Skolelivet brød han sig nu ikke om; han havde de lavere klasser og synes ikke at forstå børn; også kollegerne stod han fremmed overfor, de var så materialistiske, syntes han. Med digteriet fortsatte han: Hjalmars saga, Rid­der Hugo, Amors skole; høje emner, høj stil, mangelfuldt sprog, hvordan og hvor skulle han også have lært det.

Han sendte atter sine værker til Andersen 1861, men denne kunne stadig ikke give ham håb; han måtte opgive det.

1862 var han hjemme på ferie i Christiansfeld og mødte Andersen i Flens­borg ved afsløringen af Bissens løve den 25. juli.

Brevskrivningen var gået i stå, men den 20. november 1864 skrev Jacobsen atter til sin velynder. Digterplanerne var nu opgivet, han havde beslut­tet at blive præst i Amerika, efter at han havde gennemgået en religiøs krise.

* Til det følgende er kilden 11 breve fra 1858–65, som H. Jacobsen sendte Andersen (Mg. kgl. sam.l 4° 2315. Det Kgl. Bibl.).

Brevet vidner om hans kærlighed til England og hans dybe sorg over Danmarks nederlag; han har grædt over fædrelandets ulykke og preussernes barbari, men føler sig forvisset om, at Nordtyskland vil komme tilbage til Danmark.

Jacobsen havde bedt om et hastigt svar på dette brev. Det fik han ikke. Andersen var næsten som paralyseret efter landets nederlag og var i måneder helt ude af virksomhed. Endelig fik han den 28. maj skrevet til sin unge ven.

Jacobsen takkede rørt den 23. juni: han skulle nu hjem fra England til Christiansfeld, et sidste besøg. Han var kaldet til lærer i Brødremenigheden i Nazareth, Northhampton County, Pennsylvania; hans farbror John C. Jacobsen var Brødremenighedens biskop i det nærliggende Betlehem, »tre timers jernbanefart fra New York«. 6. juli ville han være hjemme i Christiansfeld, og han bad nu Andersen om en sammenkomst, f. eks. i Vejle. »Et kort samlig ved Dem i en dansk egn ville være for mig Danmarks sidste og bedste farvelhilsen, noget jeg skulle aldrig glemme, noget, jeg som gammel mand kunne fortælle mine børn.«

Dette brev modtog Andersen, medens han var gæst hos Grev Frijs på Frijsenborg. Han viste det til grevinden, der fortalte greven derom, og de bad Andersen sætte ham stævne, indbyde ham til Frijsenborg og være sammen med ham dér nogle dage.

Andersen, den forsigtige mand han var, blev dog snart noget ængstelig. 9. juli skriver han til Jette Collin fra Frijsenborg: ... Et brev fra den herrnhutske ven i England, De ved nok det særdeles dansksindede menneske, jeg i vinter fik brev fra, og De idelig mindede mig om at besvare, skrev, at nu havde han fået ansættelse i Amerika ..., men at han ... kom til sine forældre i Christiansfeld. ... Grevinden og greven bad mig på det smukkeste at indbyde ham her til Frijsenborg. ... Efter nogen eftertænken sagde jeg ja, og derfor er jeg her nu, og venter hr. Jacobsen som jeg har skrevet efter. Dog vil jeg ikke skjule, og har også sagt det til grevinden, at efter mit brev var afsted kom jeg i febril stemning, da jeg jo kun kender manden af hans breve, og ikke har talt mere end to gange med ham; hver gang et kvarter, jeg ved altså ikke hvorledes han vil optræde, hvorledes han vil tiltale, og dernæst er det en dyr rejse for ham, næsten 35 mil (frem og tilbage). Til den 14de har jeg skrevet, er det den længste tid jeg venter ham.«

Men *Jette Collin* satte, som så ofte, mod i ham. 11. juli skrev hun: »At jeg glæder mig ved tanken om Deres møde med den unge christiansfelder kan De begribe – egentlig kan han jo takke mig for at den glæde bliver ham tildelt, thi som hans skjulte velgørerinde har jeg jo virket hvergang jeg mindede Dem om ham og hans ubetvivlelige længsel efter brev. – Deres angst for hvorledes han vil tage sig ud eller hans personlige optræden tror jeg er ganske unødvendig, thi når man ved om et menneske hvad De, og altså



Kirken.

også grevens familie, ved, at han er et sandt christelig alvorligt menneske og dertil en brændende fædrelandsven, så ved De mere end nok til at kunne overse, hvad der virkelig – eller rettere rimeligvis mangler ham i ydre politur.«

Men der kom andet i vejen. 11. juli – samme dag som Jette Collin skrev *sit* brev – måtte han meddele Edv. Collin: »De ved, at jeg er vendt her tilbage til Frijsenborg for at den unge herrnhut Jacobsen kunne besøge mig. Brevet, jeg skrev til ham, fik jeg iaftes uåbnet tilbage, og der stod skrevet, på tysk, at han ikke var at finde, at det ikke er bragt til hans fader, som er forstander for menigheden, undrer mig; jeg skulle dog ikke tro, at det var fordi jeg havde sat dansk udskrift, jeg har nu sendt brevet med tysk udskrift, det jeg nødigt ville, men med udskrift til hans fader og bedt om at han efter modtagelsen straks ville telegrafere til mig om sønnen kom, da det er bestemt at jeg rejser fra Frijsenborg den 15. juli.

Et telegram den 14. juli fra faderen oplyste, at Herman endnu ikke var kommet.

Endelig den 26. juli kom der brev, et afskedsbrev: Han skildrede deri Brødremenighedens kår i Amerika. Han antog, at han efter 6 måneders lærervirksomhed skulle blive præst og gifte sig; han havde den bedste tillid og urokkelige tro på, at sådan var det Guds vilje. Han udtalte håb om bedre

tider for Nordslesvig, »som sandelig med få undtagelser er dansk,« og han lover at sende Andersen sin fremtidige kones portræt.

Mødet var altså opgivet. Men i sin venlighed sendte Andersen ham 11. august sine samlede værker, alle 22 bind, samt det sidst udkomne: »Da spanierne var her«.

Henrykt takkede Herman Jacobsen.

Christiansfeld, aug. 22. 65.

Min kære hr. Andersen.

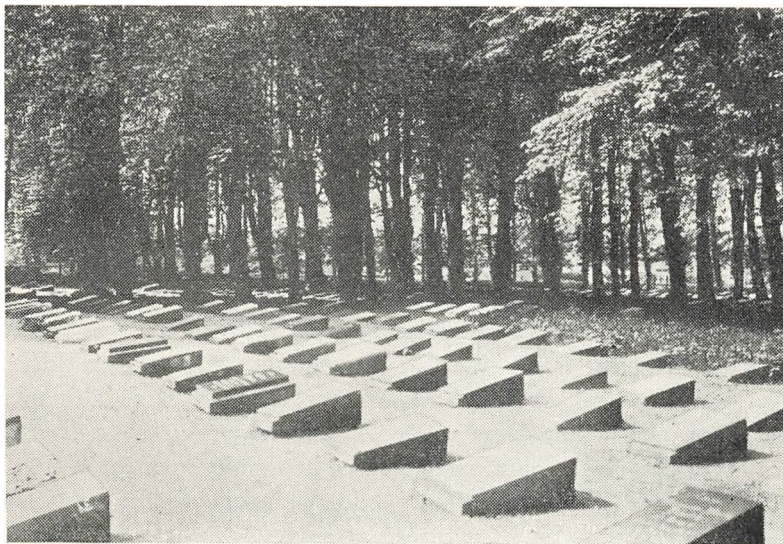
Det er egentlig uforvarlig, at jeg ikke allerede tidligere har skrevet Dem til og udtalt min hjerteligste tak for den *store* glæde, De har gjort mig ved at sende mig Deres skrifter; men jeg havde det meget travlt i de sidste uger, just ikke med arbejde, men med forskellige indbydelser og lille udflugter her i egnen, jeg måtte gøre med. Idag er egentlig den første dag jeg har lidt otium, og den skal også benyttes, for imorgen skal jeg køre til Haderslev og Tørring, og om aftenen er jeg indbudt her i byen. – Modtag da i disse linier min dybtfølte tak for Deres godhed imod mig, som jeg så lidt fortjener; og vær forvisset om, at hvor jeg end er, jeg skal aldrig forglemme Dem. De ville naturligvis have været mig ligeså kær og uforglemmelig, når De ikke havde sendt mig Deres skrifter, men det er mig nu dog, som jeg kunne tage Dem in persona og et stykke Danmark med til Amerika. Jeg er jo ikke født i Danmark, men alle mine fædre var dansk(e) og jeg elsker dette land og folk mere end noget andet land i verden. Nu just, da jeg skal forlade det, for måske aldrig at se det igen, føler jeg ret, hvorledes hele min sjæl er groet fast til Danmark, og underligt nok, undertiden har jeg en følelse, at noget måtte ske, for at forhindre min rejse til Amerika og holde mig tilbage i Danmark. Men det er kun en drøm, og skilsmisssens tunge time vil komme. Jeg har ligeledes en anelse, at vi endnu engang skal mødes i denne verden; men hvorledes det skulle ske, det er mig rigtignok en gåde. Men det må De love mig, at De engang vil komme til Christiansfeld og blive et par dage hos mine forældre. Vort hus er jo ikke meget storartet, men dog ganske hyggeligt, og Christiansfeld er en ganske smuk og ejendommelig lille by. Når De kunne, måtte det være i sommer, at De kunne gøre nogle udflugter her i egnen. Tænk på mig, når De besøger kirkegården. Der spadserer jeg under mit ophold her hver morgen, og mine tanker flyve vidt omkring til alle mine fjerne venner. Om aftenen går det sædvanlig ud til det smukke anlæg »Christinenruh«, hvor en kammerherreinde v. Holstein ligger begravet. Der og i den tilgrænsende skov »Schmiedeholm« er der altid så smukt og stille; en frends ånd synes at hvile over dette sted.

Søndag den 30. juli prædikede jeg her i Christiansfeld på tysk. Det var bekendt iforvejen, og kirken var naturligvis meget fuld; men Gud gav mig styrke, så jeg kunne tale med frihed og give mine tilhørere en lidt mere ild-

fuld tale, end de sædvanlig høre. Alle de dansksindede her i byen vare jo meget glade derover, men direktion i Herrnhut er jo ganske hildet i slesvig-holstenske anskuelser, og at være dansksindet er dér næsten enstydig med at være en hedning. Derfor har de jo også fjernet vor nidkære pastor Aastrup. Han blev slet ikke afsat af civilkommissæren, men kun ved de afskyeligste intriger af tysksindede medlemmer af menigheden her blev *vor direktion* i Herrnhut bevæget at afsætte ham. Skønt forholdene i Brødremenigheden bringer det med sig, at tysk tales meget her, så kan man vel sige, at to trediedele af Christiansfelds indbyggere ere dansksindet. Men hvad kan de gøre? Den tyske minoritet har jo øvrigheden på deres side. Spændingen er stor og bliver hver uge værre. Den 13. august var her om aftenen uhyggelige optrin. Den er så at sige Brødremenighedens stiftelsesdag og bliver som sådan celebreret. Da det i dette år faldt på søndag, kom der mange folk fra Kol-



Indgang til kirkegården.



Kirkegården.

ding, Haderslev og de nærmeste landsbyer til Christiansfeld for at forlyste sig her på gæstgivergården. Der ville også have været slet ingen forstyrrelse, når ikke 4 gendarmere havde vist sig på gaden den hele dag i fuld uniform og med bajonet på geværet. Den danske befolkning blev naturligvis opirret ved at se dem, og da det blev mørkt, kom det til klammeri og lidt slagsmål på gaden, og flere personer blev arresterede. Og hver gang de bragte een til hullet, hvor de skulle blive natten over, drog en hel menneskeskare bandende og støjende efter og forsøgte også engang at befri fangerne. Ibland dem var også to medlemmer af menigheden. Og hvad var deres skyld? Den ene havde en rød og hvid snor ved sin tobakspibe, og da gendarmen ville tage piben fra ham, og den anden ville forsvare ham, blev de begge to arresterede. Nu hører man, at hele sagen er blevet meldt til Herrnhut, og at disse to stakkels mennesker skal excommuniceres. Det er virkelig nok til at blive gal over, og jeg er rigtignok glad, at jeg de facto står allerede i den amerikanske menigheds tjeneste og er aldeles uafhængig af Herrnhut. Og så hører man dem hver søndag snakke om broderkærlighed, og at man aldrig måtte fælde en hård dom over sin broder. Der er en hykleri og bagtalelse her, De ikke har begreb om. – Dog nok om dette vrøvl. Den eneste trøst, man har, er at uretfærdigheden er så stor, at hævnens dag *må* komme. Og Gud vil da selv tage den i sin hånd.

I forrige uge gjorde jeg med nogle danske venner en smuk udflugt til Skamlingsbanken og Kolding. Vejret var herligt, og den blotte tanke at være i Danmark var allerede en fornøjelse. Skamlingsbanken hører vist til de smukkeste egne i Slesvig (eller rettere nu »Jylland«), og hvilke minder

knytte sig ikke til denne høj! Monumentet her blev jo ødelagt af preusserne, og de gigantiske stenblokke ligge nu mellem hverandre i malerisk forvirring. Tårer stode mig i øjet, da jeg læste navnene der, navne af *slesvigske* mænd, som havde kæmpet for deres danske nationalitet og modersmål, som nu igen undertrykkes på den mest oprivende måde. Abrahamson, Peder Hjort Lorenzen, Hans Nissen i Hammelev og mange flere. Hvem der kender de sidste 20 års historie, kan læse disse navne uden vemod. Jeg hører nu, at monumentet skal igen oprettes, jeg håber, at det bliver oprettet, just som det er nu, med stenens kanter afsprængt, til evig minde om preussernes rå vandalisme. – Det var også en stor fornøjelse i Kolding at se nogle ærlige »Jenser« igen. Det var tre år siden jeg så en dansk uniform. Den sidste, jeg så dengang, var i Altona!! Tempora mutantur! – Det var en yndig nat, da vi kørte hjem, og vi sang så det rungede, de kære danske sange, lige op til grænsen, hvor den tyske controlleur kom for at visitere vognen.

På Kejseren af Østrigs fødselsdag var jeg i Haderslev. Der var jo nogle slesvig-holstens flag ude; men jeg tror næppe tyve i den hele by. Og så skriver den afskyelige dr. Jansen i sin »Nordslesvigs Tidende«: dass unsre Stadt im reichsten Festschmuck prangte.« Men på et løgn kommer det jo slet ikke an ved disse folk.

Men mit papir er nærved tilende. Før De rejser, sender De mig vel endnu engang et par linier. Jeg ville endnu skrive til Dem om en elskværdig familie i Brighton, hvor jeg tilbragte nogle uger i forrige vinter, og som er entusiastiske beundrere af Deres skrifter. Jeg måtte formelig give et løfte, at overtale Dem, engang at besøge dem. Men mer derom i mit næste brev. – Om få dage skriver jeg igen. – Mine forældre og min søster sender Dem en *hjertelig* hilsen. Min fader er allerede dybt inde i :»Mit livs eventyr«, som han aldrig før har læst. – Men nu er der ikke plads til flere ord og derfor farvel og mit hjertets inderligste tak.

Deres sande ven

H. Jacobsen.

I september måned udvandrede Herman Jacobsen så.

I et af sine sidste breve havde han lovet Andersen mindst et brev om året.

Efter at han i nogle år havde bestridt sin stilling som lærer i Brødremenigheden i Nazareth, blev han i 1876 prædikant i Chaska, Minnesota, ordineredes 6. august 1876 som presbyter, blev 1877 eller 78 præst i Philadelphia, men trådte allerede to år efter, 1880, ud af Brødremenighedens tjeneste. Senere skal han have haft ansættelse ved Post Office Departement i Washington, og her døde han 22. februar 1907.*

Men brevene herovre fra til hans ven og velynder H. C. Andersen blev aldrig skrevet.

* Meddelt af pastor P. Fabricius, forstander for Brødremenigheden i Christiansfeld (H. C. Andersens brevveksling med Edv. og Henriette Collin V s. 328, 1936).

Tanker på Bovlund Bjerg

(Udtog af et foredrag i Agerskov)

Af M. Refslund Poulsen

Der kommer jo årsskrifter fra vore ungdoms- og højskoler, hvoraf man kan læse noget af tidens puls. Jeg har læst nogle og har set referat af flere, og i en del af dem er der en vis skuffelse over tiden. Der klages over, at den er uden høje mål; tænk på hvor man var begejstret i bevægelsernes nybrud – senest i de forskellige former af modstanden under besættelsen – medens idrætten overdrives, og motor- og knallertfart nu breder sig. Det sidste er sandt.

Men er den noget for høje målsætning ikke noget medvirkende dertil? Man glemmer, at livet går i bølgegang. De materialistiske historieskrivere vil alene forklare det ud fra levefoden. Det passer ikke, for selv i fattige tider har livet blomstret. Den mærkelighed er vist ret uforklarlig ud fra økonomien alene, at der kan komme grødetider, hvor der er mange store personligheder – medens andre tider ikke synes at give gode voksebetingelser. Mange i øjeblikket synes at overhøre opfordringen: Foragter ej de ringe dage! Det er også ærfuldt at virke for at mindske antallet af »læderjacker« og »anderumper«.

Nogle efterkrigsbøger (for eks. »Stenen ved Strømmen«) har en middelstandssøn, der er ved at blive afsopret – vist fordi han har været forkælet – men modstandskampen gør ham til mand.

En del ungdomsskoleledere kan vist virke lige så heldigt på ungdommen ved at vække den til respekt for at fylde sin beskedne plads, fremfor at forlede dem til høj flugt.

Nogle skoleledere konstaterer, at nutidens ungdom gider ikke høre om det nationale, for de er jo optaget af deres egne problemer. Det er så sandt, som det er sagt, at hvis ungdommen kun vil trække i de gamles fodspor, så ser de ikke, hvad en tysker har sagt: Hvad du arver, må du selv erhverve, så først er det med rette dit eje.

De gamle skal ikke gøre verden gammel for de unge, der ikke kun skal være farsbørn. Det meste bør de ofre på nutid og fremtidstiltællinger – men, da de vil tabe ved at blive rodløse, så bør vi også pleje den historiske sans, som alle har noget af. Det svækker ikke den vigtigere nutidssans og fremtidsforventning.

Nogle spekulerer på, hvad meningen med menneskelivet er. Det kan de spekulere længe på – mon meningen er, at vi skal have det at vide?

En af forrige århundredes filosoffer har opstillet som et mål: Den størst mulige lykke for det størst mulige antal mennesker.

For mange af dem, som har det mål, regner lykken for at være en stor levestof. Sandt nok: Det er dejligt at have tilstrækkeligt med penge. Men penge kan jo ikke gøre det.

Da jeg kom hjem fra den første krig, havde de hjemmeværende bønder strøget bunker af mark, og en del var blevet fede. En sådan spurgte jeg, om han endnu sled i det og var endnu mere veltilpas end før. Ak nej, sagde han. Når jeg nu ved en hestehandel kan tjene mere end ved at slide, så har jeg tabt lysten til det. En politibetjent på Bermudasolskinsøerne blev spurgt, om han ikke misundte de mange millionær-turister, som øen levede af. Nej, sagde han, de fleste af damerne ser ud, som om de græmmer sig over, at de ikke kan få tiden til at gå, og mændene er tidlig udslidt af jagten efter dollars.

Når også jeg vil gøre mig klog ved at sige, hvad vi bør, så synes jeg, at vel skal erhvervet først passes, men vi står os ved også at have andet, der interesserer os. Og det i så høj grad, som vi nu evner. Der er mennesker, der ikke kan holde ud at høre et godt foredrag eller læse en bog, og dog kan de være gode nok. Sagatidens mænd og kvinder gik ikke til foredrag eller læste bøger, og dog nåede de personligt videre end vi.

Vi bør vist tilegne os så meget, som vi kan, af den ikke pengemæssige rigdom, der findes rundt omkring os. Ikke for om muligt med de få at blive fagmand, der er flere, men også kun få, der har evne til at blive amatør-fagmænd, men alle kan blive beriget af, at der er noget vi søger at forstå og leve med.

Under fremmedherredømmet var der adskillige i det gamle land, der foruden hovedydelsen for Sønderjylland havde en bivirksomhed. H. V. Clausen var jo den, der vidste mest om Nordslesvig, men han var også fagmand i kunst og »landskabsbedømmelse« for hele landet. Han indbød alle sønderjyder, der var på skoler i København og omegn, til at få museer forevist, hvor Clausen fortalte om, hvad vi skulle se i dag, og Clausen fortalte også kunsthistorie for os. Vi var mange, der havde godt udbytte af det.

Når jeg senere kom ud i Europa, så søgte jeg kunstmuseerne. Ikke at vi er blevne kunstkendere, men at blive kunstelskere er også attråværdigt.

Det, og tilsvarende i geologi, arkæologi og historie kan vi almindelige mennesker have meget udbytte af. Derved bliver egnen og dens mennesker mere levende.

Må jeg være så ubeskedent (for jeg er ikke fagmand) at tilbyde mig som vejviser og forklarer, når jeg nu byder Dem med på en ikke alt for lang spadseretur i tankerne i Bovlund, der ligger akkurat i midten af Nordslesvig. Vi begynder med udsigten fra Bovlund Bjerg. Derfra har jeg nu set i mange år, uden at udsigten er bleven gammel – tværtimod er den »evig« ny og foranderlig. Mod syd og vest har vi den store lavbundsflade, som fagfolk kalder hedeslette, skønt ingen nu mindes, at den har været hede. Bak-

ken, en del af Nørre Rangstrup herreds bakkeø, stammer måske fra den første istid for en mængde årtusinder siden. Fladen er dannet, da den måske anden istid stod og vuggede frem og tilbage ved morænelandet mod øst, som man har det meget typisk i Vested sogn. Fladen er altså en smeltevandsflade. Mod øst har bræen været. Jeg har i min ungdom spadseret over Alperne i Tyrol og kom i en højde af 2625 m over havet. Bræen var jo først en endemoræne af store sten, hvor imellem vandet fossede nu i højsommeren.

Da jeg havde arbejdet mig over dem, kom jeg på bræen, der bestod af isstykker som valnødder og større. Man kunne ikke se, at bræen gled mod dalen, men alpeturistforeningen måtte dog med ugers mellemrum flytte de få granstænger, der viste retningen. I disse højder så man intet til dalene – man så kun gold sten og vidtstrakte snestrækninger, der gled ned som bræ. Sådan vel omtrent har bræen for årtusinder siden fra Skandinavien skudt sig ned over vor kridtunderbund og efterladt vore bakkøer og smeltevandsflader.

Fra Bovlundbjerg så man Hyholm højne sig i fladen. Da jeg var dreng, stod en godt mandshøj egepæl med en krone og et C. 5 på – det var et amtskel. Bakken var måske 1 ha stor og højden 36 m, medens omgivelserne ligger på 24.

Hyholm har beskæftiget min fantasi: Var den dannet ved, at der havde været et hul i en af bræerne? Den lå der, en »kæmpehøj« uden at være gravplads, og ragede op over det hvide hav, når det behagede mosekonen at brygge, inden hun blev forjaget af afvandingen.

»Da Sønderjylland vågnede«, prøvede man med et folkemøde på Hyholm, men den blev kasseret, for der var ikke skygge og læ som ved møderne i Mandbjerg skov. Der blev solgt sten og grus fra Hyholm, så frimenighedspræst Thade Petersen foreslog, at den skulle forsøges fredet. Det skete ikke, og da den nye amtsvej fra Agerskov til Bedsed Lø blev bygget, blev der taget mangfoldige kubikmeter fra den, og resten blev solgt til en bygmester, der sælger sten og grus, så nu er den kun en skygge af sig selv.

Den nye amtsvej førtes østen om Bovlundbjerg, så der kunne nøjes med en udgravning på godt et par meter. En søndag ser jeg en studiekreds, eller hvad det var, fra Aabenraa søge mod udgravningen. Jeg sluttede mig til. De havde en spade med, og lederen, som vel var amatørarkæolog, gravede i den vestre vejgrøft. Og sandelig! Der var regulær tørvejord. Der må altså have været en mellemistid, lang og varm nok til at der kunne dannes tørvejord. Desværre forsømte jeg at spørge om, hvor han vidste det fra. Der må jo være skrevet noget om det. Da jeg i 1897 hørte forelæsninger om geologi, talte man om to istider. Senere har man regnet med tre.

Atter lader jeg min fantasi løbe: Viser den tørvejord, at der har været en istid mere?

Så forlader jeg geologien og springer nogle årtusinder frem i tiden.

Til vor gård var knap 20 ha bakkejord og 51 ha på »hedefladen«, som i artikelbogen er betegnet som græsning, (vi kalder den »fælled«) eller eng. De gamle marknavne er bevarede, selv af de tyske myndigheder i deres »Katasteramt«. Der var f. eks. »Dybvæld« og »Troidhave«. I vore 24 ha eng var der sædvanligvis 30–60 cm stærk formuldet tørvejord, hvori der lå »vindfælder«, el, elm og ask var så mørnede, så vi kunne pløje igennem dem, men egen var hård og mørkebrun.

Et parti på 1,5 ha gav 7 læs »moseeg«, da vi ryddede det. Så var der ca. 1 ha., der var ca. 30 cm højere end omgivelserne, og hvis gamle navn er »Smirrepolde« (Smedepolde). På et lille, vel et kvarter højere parti, havde vi pløjet slagter, trækul og aske op. Dette havde jeg nævnt i en artikel om »En landsby i midten af Nordslesvig«, og en skønne dag gik jeg besøg af dr. phil. Sigurd Hansen, der gerne ville se »Æ Smirrepolde«.

Denne interessante mand fastslog, at her havde vore fjerne forfædre svedet trækul og udvundet jern, vel af myremalm.

Gårdene i Bovlund lå tæt ved foden af bakkeøen følgende denne i en bue – for der var vandet let at nå med en spand i en »svøv«. Man kendte ved bebyggelsen ikke at brænde brøndsten, hvormed der kunne laves dybe brønde. De blev sat af udvalgte marksten og måtte være vide for brøndvippernes benyttelse.

I 1875 byggede Laust Arnum i Bovlund sig en ny gård oppe på det sydvestlige hjørne af bakken, dog så langt tilbage, så der blev plads til en stor have mod syd og vest, og en kalvefold vest for haven. I kalvefolden tog man vest nordvest for nybygningen, grus og sand, og der fandt man i et lerkar nogle arabiske sølvmønter (39) og adskilligt brudsølv, hvoriblandt var brudte ringe. Laust Arnum holdt det hemmeligt, for han vidste, at de tyske myndigheder havde bestemt, at oldsagsfund skulle afleveres til provinsens museum. I stedet for bragte han det ud til dyrlæge Schmidt sen. i Haderslev, der var oldsagssamler.

Schmidt smuglede deraf 8 mønter til Den Kongelige Møntsamling i København. Fundet er omtalt i Aarvog for nordisk Oldkyndighed, og jeg ser der, at i Sommersted og særlig Jyndevad er der gjort meget større skattefund, men selv et beskedent fund er talende. Den godt 80 årige Ester Arnum fra Bovlund, nu i Møgeltonder, har skrevet til en historisk interesseret veninde i Bovlund: »Mønten er præget for Kalifen Al Mukledirbillah under fyrsten Nasr ibn Ahmed (d. v. s. Ahmeds søn) i Shasta (Persien) i året 309 efter Muhammeds flugt fra Mekka ca. juli 914–juli 915.« Det er en virkelighed, der lyder som et eventyr. Årbogen siger, at tiden var 895 til 954, og at det var 15 km fra Hærvejen, hvor dens tids uroligheder pulserede.

Nu er 15 km kun et trip – med den tids skove kan det godt have været afsides. Og så tænke sig, at de er kommet fra Persien – enten ved krigs- eller røvertogter, eller ved handel, som der også var noget af. Hvis det har

været ved handel, hvad har så egnens mænd givet i bytte: stude, som jo kunne transportere sig selv, eller har de i forvejen tilbyttet sig rav, der var en eftertragtet og letbåret handelsvare. Før har de også måttet tilbytte sig bronze, for før vi lærte at udvinde og bruge jern, indførte vi jo mere bronze, end der blev vundet ved krigstogter.

Nu forlader vi denne tid, der kun har sparsom historie, og går over til det mere oplyste.

I min ungdom læste vi A. D. Jørgensen's 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie, som kaptajn Jacobsen, Gl. Carlsberg, havde ladet uddele i 10.000 eksemplarer i Sønderjylland. Og mange læste Sønderjyske Aarbøger fra 1889, som vel ikke var så fyldige som nu, men dog alligevel var meget oplysende, særlig for lægfolk. Hertug Hans d. Ældre på Haderslevhus var en god landsfader for sit hertugdømme (Haderslev amt og noget i Holsten). Han var pebersvend, så da han døde i 1580, arvede Kong Frederik d. 2. Haderslev amt, og i de 8 år, indtil han døde kun 54 år gammel, for man levede stærkt, udkøbte han alle herremænd med undtagelse af ham på Gram, og bønderne fik gårdene i et meget frit arvefæste, så de endog kunne sælge det. Derved blev de selvbevidste og hævdede sig over for den ofte tyske embedsstand.

Da den udmærkede Knud Aagaard blev præst i Agerskov, og som rationalist ville indføre deres kirkeordning og den evangelisk kristelige salmebog, så forlod man demonstrativt kirken, og 104 af sognets bedste familier (som man beskedent udtrykte sig) klagede til kongen, hvor de dog ikke fik medhold, for da var regeringen stemt for rationalismen.

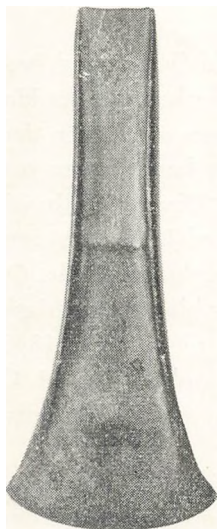
Når man fra Bovlund Bjerg ser i syd ud over lavbundsfladen mod Bedsted 4 km inde i Aabenraa amt, så har vi kun 2 km af det kongerigske Haderslev amt tilbage. Der er fra naturens side ingen grænser at se, men derimod var der en forskel i folkesindet. Det kom af, at det havde været gottorpsk til 1721, da det gik med fjenden (svenskerne). Efter 1721 havde kongen ikke forholdt sig med Gottorp, som Frederik med Haderslev amt, og i den tid kunne en påvirkning altså holde sig i et par hundrede år. Og den var levende i 120 år, for skønt den gottorpske del var blevet kongerigsk, så holdt de augustenburgske hertuger sig, til de var med til oprøret i 1848. De var farligere end gottorperne, for de benyttede det danske sprog. H. C. Andersen var i lange besøg på Augustenborg. Hertugen havde en vis faderlig folkelighed.

Når storbønderne fra nær og fjern, også ind i det tidligere gottorpske, blev budt til jagt og jagtmiddag, så blev der trukket en snor fra dør til dør, så det jævne folk kunne defilere forbi, medens de store spiste. Ludvig Schrøders svigermoder havde som lille pige fra en sundevedsk præstegård været med til at se stadsen.

Min stedmoder, der var født 1831, sagde altid: Ovre i æ fyrstendømme om Aabenraa amt. Der var flere storbønder, og de var tyske og virkede trykkende på den øvrige befolkning, f. eks. Hinrichsen'erne havde megen jord og var rige. På deres gravplads på Bedsted kirkegård bærer stenene dansk indskrift indtil 1848 – derefter tysk.

Selv om vi indrømmer, at nutid og fremtid er mest betydende, så er det klart, at når vi ser på os selv og vore forfædre, så er vi mere påvirket end de fra egne, der ikke har en så bevæget historie. Jeg skal ikke skildre vore forfædre, men jeg vil bede Dem tænke på, hvor meget mindre afslebet de var end vi med vore trafikmidler, presse, telefon og radio.

Vi trænger til vægtig historisk oplysning, og derfor vil jeg slutte med en opfordring til at blive medlem af det dygtigt ledede Historisk Samfund for Sønderjylland og læse Sønderjyske Årbøger og Sønderjysk Månedsskrift. Det sidstnævnte var tænkt som en slags kurv til at samle smulerne fra storebror's bord. Det er vokset, og nu har det fået råd til at blive større og lodigere.



Bronzeøkse fra Blaakrog

Aabenraa Museum har af gårdejer Chr. Rasmussen, Blaakrog, i Varnæs sogn, modtaget en bronzeøkse, som er fundet på gårdejerens mark.* Øksen har vist sig at være en af de såkaldte aunjetitzøkser, det vil sige importeret fra Aunjetitz, den østlige del af Sachsen. På et tidspunkt, da der endnu var stenalder i Danmark, var disse økser nogle af de første budbringere om den metaltid, der var undervejs sydfra, og de efterlignedes herhjemme både i flint og bronze.

Fundet kan formentlig tidsfæstes til ca. 1500 f. Kr. f. Af disse økser er der kun gjort 3 fund i Nord-slesvig.

Frode Sørensen.

* Findestedet er nu blevet undersøgt, uden at der kom nye fund for dagen. Øksen er fundet ved en stor sten, der nu var jorddækket, men som i oldtiden lå på en skråning, hvor et lille vandløb havde skåret sig ned i jorden. – H. Neumann.

Om blodgangen i Nordslesvig

Efter optegnelser af fysikus dr. Reimers Gram fra 1858

meddelt af Jes Christensen, Flensborg

Det er meget sandsynligt, at den pestagtige sygdom, der grasserede her i året 1422 i så høj grad, at den i enkelte byer bortrev omtrent fire femtedele af befolkningen, har været blodgang, da de denne sygdom i almindelighed foranledigende og ledsagende momenter – krig, misvækst, hungersnød, ejendommelige atmosfæriske forhold – var tilstede i dette år.

Men der findes så ubetydelig og lidet pålidelige efterretninger om denne sygdom, at der intet med bestemthed kan siges om denne. Det samme er tilfældet med pesten i 1428, som fulgte efter en særdeles mild vinter og var spået derved, at frugttræerne blomstrede i december måned i forvejen. Derimod vides med sikkerhed, at en meget ondartet blodgangsepidemi hjem søgte Haderslev by og amt i årene 1658–59, og på denne ønsker jeg ved disse linjer at henlede læsernes opmærksomhed.

Det er bekendt, hvor pludselig den svenske konge, Carl Gustav, efter Frederik den Tredies krigserklæring til Sverige forlod Polen og i hvilken kort tid han indtog Holsten, Slesvig og Jylland, samt at samme i februar måned 1658 førte sine tropper fra Haderslev over is til Brandsø og Fyn.

Efter fredsslutningen i Roskilde den 26. februar s. å. vedblev svenskerne at besætte Nordslesvig indtil de kejserlige, brandenborgske og polske hjælpetropper fordrev dem og indtog landet.

Af disse huserede navnlig polakkerne frygtelig i Haderslev amt, værre end selve fjenderne. De fordrev beboerne fra hus og hjem og skændte og brændte overalt.

Under deres ophold i efteråret 1658 opkom blodgang i Haderslev by og udbredte sig derfra snart over en stor del af amtet. Den karakteriserede sig især ved voldsomme slimudtømmelser, hvorfor Rhode (beskrivelse af Haderslev amt) har benævnt sygdommen »den hvide blodsot«. Den har uden tvivl været forbunden med tyfus, navnlig petechialtyfus, hvilket også kan sluttes af Terpagers betegnelse »Cotagio lethifera vel rectius februs pectichialis« og har således vist sig i den mest ondartede form.

I selve efteråret samt i den påfølgende vinter, hvor der hverken viste sig frost eller sne, forekom mange dødsfald. Der nævnes alene fem præster af amtet, som i denne tid døde, nemlig:

Matthias Antoni i Vonsild,
Christen Andersen Klyhne i Hoierup,
Krabbius Caspari i Spandet,

Antonius Matthio Raff (søn og efterfølger af nævnte Matth. Antoni) og Bertel Jespersen i Fole.

Værre blev det dog med sygdommen i foråret 1659, den rasede frygtelig fra midt i juni til sidst i oktober. Der døde i den med flygtninge fra landet overfyldte by tusinder af mennesker. Det var ikke muligt at opdrive folk til at begrave de døde; de måtte omsider kastes i dybe huller, som opkastedes i byen og udenfor samme. Den bedste og intelligenteste del af indvånerne blev bortreven af epidemien, af hvilke kun skal navngives følgende:

Herredsprovst Hartin Hoier i Gammelhadarslev,
arkidiakonus Hans Jensen,
diakonus og hospitalspræst Peter Bendiksen,
rekter, magister Nikolaus Getbier samt kone og børn,
konrektor Henrik Skriver, der kort før sin død var blevet udnævnt til
præst i Bjert, og
afgået kvartus Nikolaus Wulf.

Kun få syge kunne erholde lægehjælp, da der kun eksisterede een eneste læge for byen og amtet, nemlig Christian Forstius, der egentlig var apoteker, men tillige havde tilladelse til at parktisere som læge, og på hensigtsmæssige, sanitære forholdsregler kunne ved den herskende almindelige forvirring næppe tænkes.

Dertil kom en anden kalamitet, nemlig hungersnød, som var så stor, at hundreder døde af sult. En tønne rug kostede 25 rdl., en for den tid uhørt pris. Ti år senere kostede den kun 1 rdl. 6 skl.

Betænker man herved, hvad byen havde lidt i de sidste 30 år – 1627 frygtelig ildebrand, 1644 belejring og indtagelse, først af Torstensen, senere af Wrangel, 1650 og 52 dyrtid og hungersnød, vil man kunne gøre sig en forestilling om, i hvilken ulykkelig tilstand byen dengang har været. Dog var tilstanden endnu værre i amtet, hvor der foruden sygdommen og hungersnøden næsten daglig skete grusomheder og ødelæggelser af polakkerne under general Czarniecki. Polakkerne afbrændte bl. a. Moltrup, Rødding, Østerlinnet og Toftlund præstegårde, hvorved præsterne Anders Petersen af Rødding og Jørgen Tørning af Skodborg tabte livet. Som bemærket havde epidemien allerede i året 1658 udbredt sig over en stor del af amtet; men i det følgende år udstrakte den sig over hele amtet og viste en hidtil ukendt ondartethed. Der døde ikke mindre end 23 præster, nemlig:

Christoffer Schrøder i Vonsbek,
Hans Hoyer i Halk,
Ehlers Ottonis i Vilstrup,
Geert Vilhelmi i Vedsted,
Peter Vilhelmi i Hammelev,

Balthasar Brun i Tyrstrup samt hans successor Christian Schmidt v. Eisenberg (der døde i Haderslev, hvorhen han var rejst for at holde gudstjeneste for en del af menigheden, der var flygtet hertil),
herredsprovst Laurentius Brodersen i Stepping – en meget lærd mand, der 1640 holdt en hebraisk tale i Königsberg,
Petrus Vandalius i Maugstrup,
Niels Nielsen Sartorius i Ødis,
Hans Dal i Heils,
Jørgen Schrøder i Biert,
herredsprovst Peter Dreyer i Oksenvad,
Peter Hjort i Nustrup,
Jonas Petersen i Agerskov,
Hans Detlefsen i Arrild,
Bertel Jespersen i Fole,
Jakobsen i Hygum og pastor Sture i Kalslund, foruden præsterne i Hoptrup, Vodder og Lintrup.

I østeramtet rasede sygdommen særdeles stærkt i de omkring Kolding beliggende sogne. Præsten i Stenderup, Christian Humbleth, skriver, at han ved sine kollegers død måtte holde gudstjeneste i fire og flere kirker, samt at han fortjente mest ved ligtaler, hvoraf han undertiden holdt 8–16 ved én grav.

I vesteramtet synes sognene Gram, Fole, Hygum og Agerskov at have været mest hjemsøgt af sygdommen. I Gram sogn døde i dette år 702 personer, og kun 4 ægtefolk blev i live. Der levede dengang en brav og vakker præst, herredsprovst Frederik Hansen Friis, der, endskønt han blev behandlet meget ilde af polakkerne og jaget bort fra sit hjem, dog ikke forlod menigheden og var de syge til megen trøst. Egnen deromkring var efter epidemien så øde, at feltmarskal grev Hans Schack i året 1664 kunne købe 16 plove bøndergårde fra amtet for den ubetydelige sum af 5000 rdl.

Til Fole kom sygdommen allerede i begyndelsen af året 1659 og blev bragt derhen ved et ungt menneske fra Ganderup, der var sendt til Haderslev for at hente en hest, som var blevet lejet derfra. Ved hans tilbagekomst viste det sig, at han var blevet befængt med smitten. Snart fik moderen sygdommen. Da ønskede hun at erholde sakramentet, og da præsten måtte gå ind til hende, blev han besmittet og døde tillige med sin kone. Det meddeles i et gammelt dokument, som skal opbevares i kirkebogen i Fole, at præsten, ankommen ved den syges bolig, lod spørge, om han ikke måtte consakrere sakramentet udenfor huset gennem vinduet, hvorpå svaret var benægtende. Han gik nu ind i værelset og forrettede sit embede, men bemærkede straks efter at have forladt huset, at han var befængt med sygdommen. Han ville nu ikke gå hjem til sin familie, men gik til kirken. Da konen fik underret-

ning herom, besluttede hun at gå til ham, og da han ved at tale med hende i frastand indså, at hun ikke ville opgive sin beslutning, bad han hende om forinden at gå tilbage til præstegården og foranstalte, at deres tre døtre blev bragt til Hygum. Dette skete, og børnene blev forskåned.

Sygdommen udbredte sig nu videre, byen Ganderup uddøde aldeles, og kun meget få i Fole by blev forskåned for smitten.

I Hygum sogn blev 540 personer bortrevet af sygdommen, derunder stedets præst. Der blev i lang tid ikke holdt gudstjeneste, ikke angang første juledag.

Om sygdommens udbredelse i Agerskov sogn meddeler Ågård, at der i året 1660 fandtes følgende øde steder: 5 helgårde med et toftogods, 10 halvgårde, 3 fjerdinggårde, 1 kådnersted og en del lejehuse. På hederne i dette sogn findes endnu kendelige spor af agre, sandsynligvis dyrkede i hin tid.

Hele byer blev under denne epidemi ødelagt og forsvandt. Dette har navnlig været tilfældet med byen Slevad i Oksenvad sogn, hvis indvånere alle døde. Den findes endnu på Dankwerths kort, og heden der i engen viser tydelige spor af en tidligere dyrkning.

Ligeledes gik Vojens, bestående af 11 gårde, i denne tid til grunde.

Epidemien var i nordlig retning udbredt over byerne Ribe og Kolding samt sognene Grimstrup, Årre, Jandrup, Villum og Ho, i sydlig retning over en del af Løgumkloster, Aabenraa og Tønder amt.

Englænderne i Augustenborg

Af Jens Lampe

Det er almindelig kendt, at der i den lille, idylliske flække Augustenborg på Als i hertugernes tid opstod en hel koloni af indvandrede tyske, fyrstelige betjente og håndværkere. Derimod er det vist knap så kendt, at der i tiden 1820–50 også fandtes en lille engelsk koloni i Augustenborg. Disse englændere blev indkaldt af hertug Christian August (1798–1869), der var ivrigt interesseret i hesteopdræt og travsport. Hans interesse for fuldblodsheste var blevet vakt i 1820 under en rejse i England, hvor man havde kendt til hestevæddeløb helt fra kong Adelstens og Svend Tveskægs tid.¹ Hertugen besøgte bl. a. banen i Newmarket, øst for Cambridge, som dengang var mere kendt end Derby. På sin rejse indkøbte han en del fuldblodsheste, som han agtede at anvende som ride- og køreheste. Senere anskaffede han den ypperlige hingst »Herodes« fra Belgien og Derby-vinderen »Moses«, fade-

ren til »Zampa«, som aldrig led nederlag i noget væddeløb. De dannede grundstammen i hans stutteri, der med sine efterhånden 60 Ima hingst blev et af de anseeligste på det europæiske fastland. Bønderne på Als fik lov til at bringe deres hopper til bedækning hos hertugens hingste på den betingelse, at han fik forkøbsret til afkommet, hvis dette blev efter hans smag. Snart stillede hertugen dog også andre betingelser. De bønder, der ikke ville stemme på hertugens redskab, herredsfoged dr. Steffens i Nordborg, kunne ikke få lov til at få deres hopper bedækket af de fyrstelige hingste.²

Christian August gjorde sig endvidere bemærket ved at genindføre den middelalderlige idræt ringridningen på Als, ligesom han lod indrette en væddeløbsbane ved Ketting, hvor han på hertugindeens fødselsdag i 1826 efter engelsk mønster lod afholde det første hestevæddeløb i monarkiet.³

I England var hertugen kommet i forbindelse med nogle hestesportstrænere, som snart efter fik ansættelse ved stutterierne i Augustenborg, dels som rideknægte og staldmestre og dels som trænere og jokeys. Nogle af disse englændere var gift med landsmænd, men andre giftede sig i Augustenborg og fik deres børn døbt i slotskapellet. Følgende uddrag af kirkebøgerne i Augustenborg fortæller lidt om de engelske trænere og deres familieforhold:

I) 28. 12. 1823 fødtes Louise Sophie Friederikke, datter af *James Caddell* (engelsk rideknægt hos prins Friedrich) og hustru Susannah f. Brooks.

II) Træneren *John Fowler*, søn af Thomas og Mary Fowler fra Common Wood i Kings Langley i grevskabet Hertford, blev 7. 2. 1832 viet til Caroline Auguste Petersen, datter af kammertjener Christian Petersen og Charlotte Amalie f. Marcussen i Augustenborg. De fik følgende børn i Augustenborg:

- a) Maria Charlotte Jenny Emilie, født 21. 12. 1834, død 29. 10. 1839.
- b) Louise Christiane Auguste, født 19. 2. 1837.
- c) Henriette Friederikke, født 20. 11. 1838.
- d) Mary Charlotte Jenny Emilie, født 28. 4. 1840.
- e) Christian Carl Sophus, født 11. 3. 1842.

III) Træneren *James Mansfield*, som var gift med Caroline Emilie f. Petersen, blev fader til:

- a) Auguste Charlotte Leopoldine, født 7. 3. 1841.
- b) Ludwig Sophus Albert, og c) Richard John Theodor, de to sidste var tvillinger, født 6. 10. 1843.

IV) Træneren *Richard Parkinson*, født i Newmarket v. Cambridge 16. 5. 1817, blev 9. 10. 1844 viet til Louise Sophia Caroline Brüning, datter af skomager i Augustenborg Johann Gottlob Brüning og hustru Metta Hedvig f. Christensen. Kort tid efter vielsen forsvandt Parkinson, så moderen stod

ene, da sønnen *Richard Heinrich Robert Parkinson* fødtes i Augustenborg 13. 11. 1844. Han tog lærereksamen fra Tønder seminarium 1866 og var lærer på Helgoland (som 1814–90 tilhørte England) i årene 1866–74. Lærer Parkinson blev senere opdagelsesrejsende. Han deltog i en ekspedition til Samoa i Sydhavet 1875–82, anlagde kokosplantager på Gazellehalvøen i Ny Britannien og samlede et stort og værdifuldt etnografisk, botanisk og zoologisk materiale på Samoa og Ny Britannien. Parkinson døde i Herberts-höhe på Gazellehalvøen 24. 7. 1909. Han har skrevet »Dreissig Jahre in der Südsee« (Stuttgart 1907), hvis 2. udgave, bearbejdet af dr. Eichner, udkom 1925.⁴

KILDER: 1. H. Rørdam: Fuldblod. Kbhvn. 1946, s. 15. – 2. Sdj. Årb. 1904, s. 63. – 3. Johanne Christensen: Konge og Hertug. Haderslev 1944. I. del. – 4. »Heimatblätter aus Nordschleswig« 1936, s. 113–21. – 5. Kirkebøgerne fra Augustenborg.

Historisk samfunds store egnsvandring

den 7. september

Historisk samfund for Sønderjylland indbyder i år medlemmer med husstande til en voldstedstur i Haderslev amt søndag d. 7. september.

De middelalderlige voldsteder har altid talt til fantasien, og sagnomspundne, som mange af dem er, indtager de ofte en uforholdsmæssig plads i den hjemlige tradition. Hvad der er sagn, og hvad der er sandhed, kan være meget svært at få klarhed over. Det er os derfor en glæde, at det i år er lykkedes os at formå en af landets fortrinligste kendere af middelalderlige borge og voldsteder, *overinspektør ved Nationalmuseet, dr. phil. Aage Roussell*, til at vise os og fortælle om nogle af de mest interessante voldsteder i Haderslev amt. Det drejer sig om det meget anselige Ejsbøl voldsted i Gl. Haderslev sogn, om Revsø og Tovskov voldsteder i Sommersted sogn og om Jels voldsted, hvilket sidste også på grund af dets naturskønne beliggenhed er blevet målet for mange udflugter.

På turen vil museumsinspektør *H. Neumann*, Haderslev, endvidere give en kort redegørelse for de nylig afsluttede udgravninger i Ejsbøl mose.

Vi beder Dem allerede nu reservere dagen. Indbydelseskort til medlemmer med udførligt program vil blive udsendt sidst i august måned. Fuldmægtig Olav Christensen, Christiansfeldvej 30, Haderslev, modtager gerne indmeldelser af nye medlemmer.

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—4
Lørdag 9—1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard.

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER



**Håsløv
Gymnasium**

Kostskole for Dreng

Eksamensret til Mellemskole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Håsløv

**VALLEKILDE
Folkehøjskole**

Henv. til *Jørgen Jessen*,
Vallekilde

HEJMDAL

Landsdelens Blad

**Brede Sogns
Spare- og Laanekasse**

Bredebro tlf. 41341



Stiftet den 1. maj 1875

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Bogtryk . Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 21550

Paul Thomsen
Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,
Trikotage, Herreekvipering

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

GRAM

BRØDRENE GRAM A/S
Køleanlæg VOJENS

Støt vore annoncører